

הגהות כתי"ק בעל התניא על סדור המגיד ממעזריטש*

הרב יצחק ישעי' ווייס

אב"ד נוה אחיעזר – בני ברק

עורך 'צפונות'

סידור האריז"ל בכתב יד, שהיה ברשות מרן הרה"ק המגיד הגדול ממעזריטש זצ"ל והתפלל בו, [- להלן בקיצור 'סידור המגיד'], תוקן והוגה לפי המסורת על ידי הרב הקדוש רבי ישראל זי"ע המגיד מקאזניץ. כפי שמספר בעל שיח שרפי קודש בספרו שפתי קודש (לודז' תרפ"ט) אות ז', ששמע מפי הרבני המופלג החסיד מו"ה רבי משה הכהן מקאזניץ (חתן רבי ישכר מקאזניץ בן רבי משה מקאזניץ בן המגיד מקאזניץ זי"ע, המו"ל של ספרי הצדיקים לבית קאזניץ ושאר ספרים), שכשנכנס הרב המגיד מקאזניץ ז"ל לראשונה להרב המגיד הגדול ז"ל, עמד אז אצלו תלמידו הגה"ק בעל הש"ע והתניא ז"ל, ואמר המגיד לתלמידו הגה"ק הנ"ל: "תודה לה' כי הזמין לי אברך שיגיה לי את הסידור האריז"ל שיש לי בכתב יד". וישב שם הרב המגיד [מקאזניץ] י"ב שבועות והגיה את הסידור. עכ"ד הנוגעים לענייננו.

משמעות הגהת סידור האריז"ל

כדי שנבין את המושג והקושי במציאת 'אברך שיגיה לי', עלינו לזכור, כי בתורת 'הקבלה' אנו עוסקים, והכלל הראשון במושג 'קבלה' הוא מה שקיבלנו, וכשאנו אומרים 'קבלת האריז"ל' המשמעות היא מה שקיבלנו בלא לשנות אות. ולכן הקפידו המעתיקים הדייקנים של תורת האריז"ל, והיו מאות רבות כאילו בטרם הועלו הספרים לדפוס, שלא לשנות אפילו אות ממה שמצאו בספרים שלפניהם, ואף במקום שהיה ברור להם שנפל בו שיבוש, ואפילו שגיאיה גסה תוך כדי העתקה.

מאידך, לצורך לימוד והבנת הנכתב בספר, היה צורך לתקן ולנפות את כל השיבושים שנמצאו בספרים. אולם כאמור תיקונים והגהות אלו לא ניתן לעשותם מהשערה, אלא אם כן הוקדם להם 'נראה לי לתקן' וכדומה, מה שכבר פגם בהיות הספר 'על פי קבלה'. לכן היה צורך בהשוואה להעתקים אחרים של אותו הספר, ואף להשוות את הדברים למובא בעניין במקורות אחרים בשם האריז"ל. כי כידוע היו מספר עורכים לתורת האריז"ל שהועלתה על הכתב על ידי רבי חיים ויטאל וחביריו, והמפורסמים בהם שכתבי יד של העתקי עריכותיהם פשטו באירופה, הם: הרמ"ע מפאנו, היש"ר מקאנדיאה, רבי נתן שפירא, רבי יעקב צמח, רבי מאיר פאפירש, הרמ"ז והמשנת חסידים ועוד. וכידוע כל אחד מהם סידר בסדר ובאופן שונה את אותם הדברים שנכתבו ע"י הגר"ח וחביריו. לכן רק מי שהיה בקי בכל כתבים אלו, וידע להבין שבסידור שלפנינו נפל שיבוש, וזכר וידע כיצד מופיע הדבר במקומות המקבילים בכתבי יד אחרים, מוסמך לתקן ולרשום על גליונות הסידור את הנוסח המדויק והנכון.

* (הערה זו נמסרה למערכת על ידי הרב שלום דובער שלי' לוין, שהואיל להוסיף איזה שורות, כהקדמה להערה זו:

כשכתב אלי הרב יצחק ישעי' ווייס שליט"א את תוכן ההערה שלפנינו, וראיתי שכתבתי "ק הגהות אלו נראה מאד זהה לכתי"ק רבינו הזקן, נדהמתי והשתוממתי כשעה חזא, לראות את המקורות הראשונים של עריכת סדור רבינו הזקן – עוד בהיותו בצל קדשו של הרב המגיד ז"ל במעזריטש.

כבר הארכתי להוכיח לעיל (גליון א' ע' 136) שרבינו הזקן ערך והדפיס עריכה ראשונה של סידורו – שנים רבות לפני ההוצאה המפורסמת של שקלוב תקס"ג. והבאתי שם (ואח"כ נדפס בספר "שיעורי הלכה למעשה", קה"ת תשע"ד ע' יג ואילך) תצלום כמה דפים של סדורו במהדורה קודמת יותר.

אמנם מעולם לא עלה על דעתי להקדים את העריכה כל כך – עד לתקופת שבתו אצל הרב המגיד במעזריטש, כפי שאנו רואים במאמר שלפנינו.

לכן עודדתי וזרזתי את הרי"י ווייס, שישלים את כתיבת המאמר, על מנת לפרסמו בקובץ שלפנינו. והתודה נתונה לו בזה שנענה לבקשתי.

המגיד מקאזניץ למד שמונה מאות ספרי קבלה לפני בואו למעזריטש

מפורסם מה שהעיד הרה"ק רבי יהושע מאוסטרובה זצ"ל (תולדות אדם, שבת חנוכה ד"ה ויכר): שאמרו על הרב המגיד הקדוש זצלה"ה זי"ע מקאזניץ, שקודם שנסע להרב המגיד הגדול זצ"ל זי"ע ממעזריטש, למד מקודם שמונה מאות ספרי קבלה, ואחר כל זאת כשבא להמגיד הקדוש זצ"ל ראה שלא התחיל עדיין ללמוד מאומה. – לכן מובן מדוע שמח בו המגיד הגדול, שמצא אותו בקי בשמונה מאות ספרי קבלה, ולכן הוא ה'אברך שיגיה לי את הסידור האר"י ז"ל שיש לי בכתב יד'.

הגהות המגיד מקאזניץ על סידור המגיד

ואכן לאורך כל דפי סידור המגיד, שכידוע עבר בירושה לבנו הרה"ק רבי אברהם המלאך, ואחריו מדור לדור אצל אדמו"רי בית רוזין, בן אחר בן, עד לאדמו"ר רבי נחום דובער פרידמאן זצ"ל, וכיום נמצא בידים פרטיות. מופיעים עשרות רבות של תיקונים והוספות, בכתב יד קדשו הידוע של הרה"ק המגיד מקאזניץ זי"ע.

הגהות הרב בעל התניא על סידור המגיד

אולם יש בסידור המגיד גם הגהות שנכתבו בצורת כתב אחר עם דיו שחור יותר, שלא נודע בקבלה מי כתבם. מכיון שבסיפור הנ"ל מוזכר הרב בעל התניא כמי שהמגיד הגדול דיבר עמו בענייני הגהות הסידור, בדקנו וערכנו השוואה בין צורת כתב זו לצילומי כתבי יד הרב בעל התניא, ונמצא שאכן הכתב האחר שבסידור המגיד דומה להפליא לכתב ידו של הגה"ק בעל התניא זי"ע. וכפי שגם כתב המומחה הגדול לכתבי ידו של הרב בעל התניא, הגה"ח שלום דובער לוי שליט"א הספרן הראשי של ספריית חב"ד.

מסתבר שהמגיד הגדול סמך על תלמידו הרב בעל התניא, שיתעסק בהגהות הסידור, כשם שסמך עליו ובחר והפציר בו לערוך את שלחן ערוך הרב. ואכן עסק הרב בעל התניא בהגהות הסידור במקומות אלו. ולכן הביע המגיד הגדול את שמחתו על מציאת מגיה נוסף לסידור, דווקא בפני הרב בעל התניא. וכאמור, מרבית מלאכת ההגהה של סידור המגיד הושלמה על ידי הרב המגיד מקאזניץ זצ"ל.

וראוי לציין, שחלק מההגהות של הרב בעל התניא הם השלמות מספר משנת חסידים, אשר בספריו ומאמריו אכן ניכרת הזיקה המיוחדת שלו לספר הקדוש הזה, וכ"כ נכדו הגה"ק בעל צמח צדק ז"ל בספרו פסקי דינים (יו"ד סי' קט"ז): "אמנם דודי זקני הגרי"ל ז"ל (אחי אדה"ז) אמר לי בשם רבינו הגאון (אדה"ז) שהקפיד ביותר על ענין שלא יהיה שם כלה כשם חמותה, יותר מעל שמו כשם אחיו, משום שזה נתבאר בספר משנת חסידים, והמשנת חסידים לא העתיק רק דברי רבינו האריז"ל, ואם כן מסתמא ראה דבר זה בכתבי האריז"ל".

סידור המגיד כבסיס לסידור הרב בעל התניא

מלבד גילוי תיקונים והגהות אלו שנכתבו בכתב יד קדשו של הרב בעל התניא בסידור המגיד, נמצאו גם השוואות מפתיעות בין דברים יחודיים המצויים רק בסידור הרב בעל התניא, שעד עתה לא היה ידוע להם חבר במקום אחר, וכעת גילינו מקבילות להם בכתב היד של סידור המגיד שלפנינו, מה שמוכיח גם הוא שסידור זה היה למראה עיני הרב בעל התניא בהיותו אצל רבו המגיד הגדול, והוא אשר שימש כאחד מעמודי התווך לעריכת סידור הרב, והיה בראש הרשימה של שישים סידורים שעל פיהם תיקן הסידור (לפי מסורת חב"ד המובא בספר בית רבי (א, כז הע' א) בשם הצמח צדק).

לפעמים יש השוואות מפתיעות בלשונות הכתב, כגון בסדר כפרות מופיעים בסידור המגיד הלשונות המובאות בסדר כפרות שבסידור הרב, באופן שנראה שאדה"ז כתב הדברים מתוך סידור זה, כשהוא מעתיק את החלק המעשי כמעט אות באות, תוך השמטת ההסברים הקבליים שבסידור המגיד, עד כדי כך שנראה שבעקבות סידור זה, אף שינה משוחטים לשוחטין בשורה אחת. מאחר שלא מצאנו כנוסח המדויק הזה בשאר המקורות בכתבי האר"י ובסידוריו.

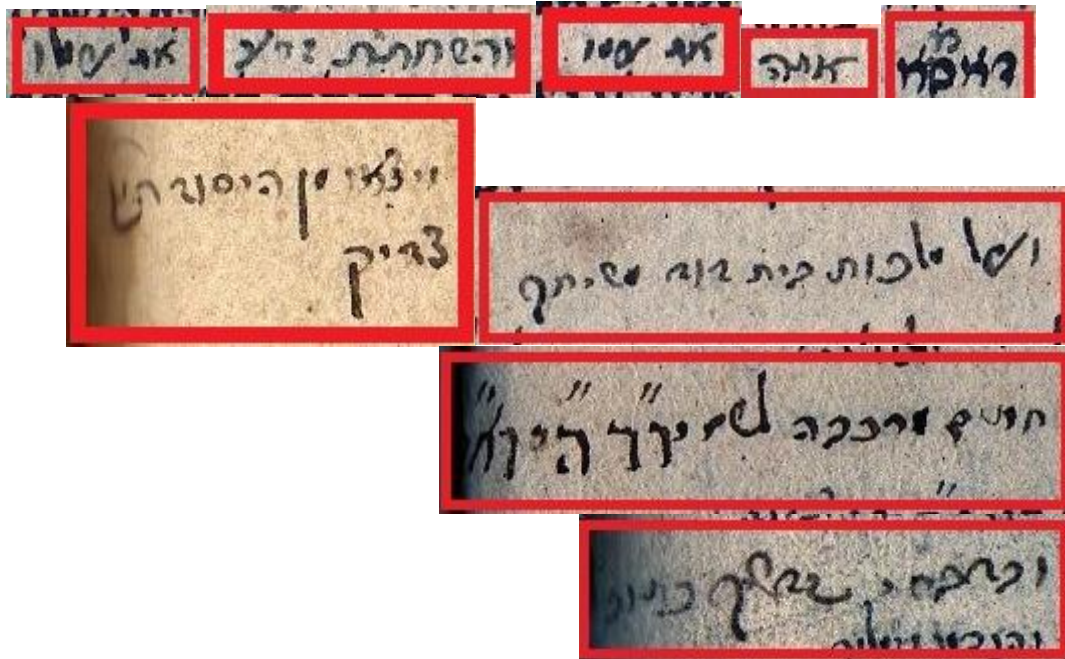

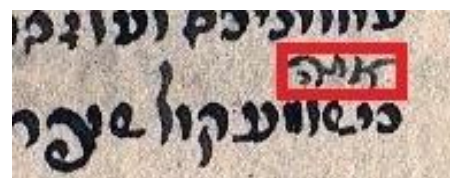
השוואת כתי"ק בעל התניא בהגהות סידור המגיד

כאמור, בסידור המגיד מצויים מאות תיקונים בין השורות ובגליונות, מאת שני שני כותבים, כעשרים הגהות זוהו ככתי"ק הרב בעל התניא ועשרות רבות זוהו ככתי"ק של המגיד מקאזניץ. מאחר ועדיין לא נסתיימה בדיקת הסידור, יתכן ויזוהו תיקונים נוספים של הרב בנוסף לאלה שכבר התגלו. – אנו מגישים לעת עתה צילום כמה מההגהות שזוהו בוודאות כהגהותיו של הרב בעל התניא, לצורך השוואה של צורות כתיבה יחודיות הנהוגות להפליא לצורת כתיבתו האופייניות של הרב בעל התניא. כפי שהם בצילום מכתב של בעל התניא שפורסם בריש ילקוט אגרות קודש. לא צירפנו השוואה לשאר האותיות, המעין ימצאם לבדו.

לצורך השוואה לכתבי יד קודש מהרב המצויים בידינו, כדאי לשם לב לקוי דמיון הבאים: אותיות מיוחדות בכתובת הרב: ב – ב' סוגים. ה – רגל שמאל מוגבה כקו קצר מונח או נוטה. מ – ריווח רק בין רגל ימין למרכז. ע – ג' סוגים. ק – י ג' סוגים. קישורים דומים: ת-ה. ד-ש.

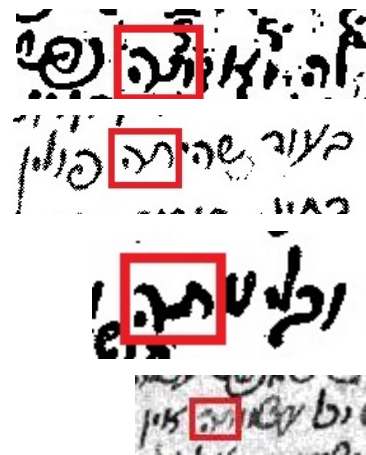
1. 'אתה' בהגהת הסידור

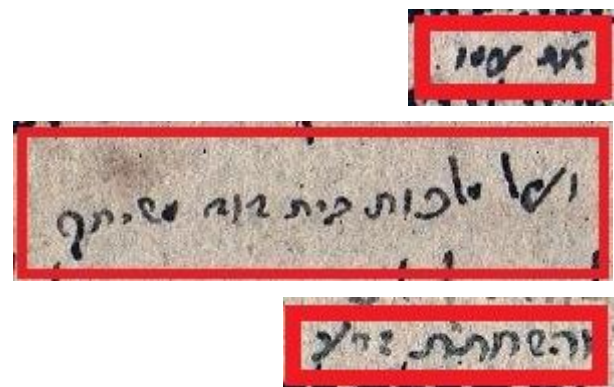
בהגה שבסידור המגיד דף קמ"ב, מצויה צורת כתב מיוחדת במינה, שתיבת "אתה" נכתבה באופן שסוף רגל שמאל של הת' נוגע בחצי גובה רגל ימין של הה', וכך נראה גם בשאר כתי"ק בעל התניא שאותיות ת-ה הסמוכים נכתבו באופן הזה ממש (לפעמים אף בקישור ב' תיבות) שלא כדרכו בשאר ת' להמשיך הרגל למטה כדרך העולם.

'תה' בכתבי הרב

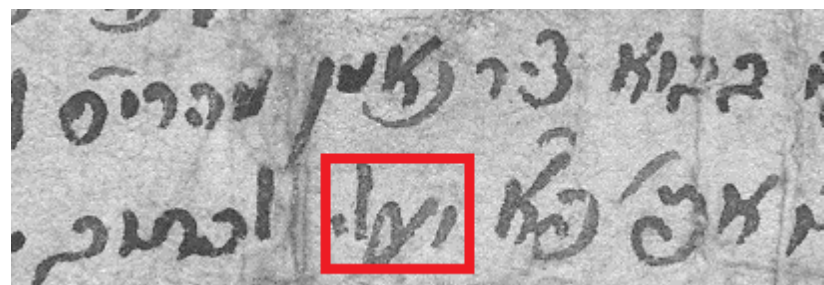

2. אות ע' שונות בסידור

צורות שונות אלו במכתבי התניא

לאור ישיבת אהל וליהודא על אחיה יושב אהל בדירתו בדירת ווס/יב
 נאום ברזשט שי זהו חבלי העבודה בדירתו הם מכינים עליון קוץ סווא
 אגלה דיר וזמן יאמנו חיל

3. וי'צא'ו הן היסוד הנק' 'צד'יק

צ' ד' וא' אופייניים, ושתי צורות של ק'.

י'צא'ין היסוד
 צ' ד' ק' קבו

קדש אמן בן אהרן ער אהרן חזק לאור ישיבת אהל מוקדא הכרבה חזק
 בנאום מוקדא והעזר אהל אפרסת אחיה יושב אהל בדירתו בליעא אש אין
 אהל מעצרות נאום בדירתו וערה חבלי מוקדא באו אהרן

זה חתום ז"ל

אבר' מ' מוקדא ז"ל ע"פ בקדא

